

Kryptisk gallblomfluga *Cryptopipiza notabila* (Diptera, Syrphidae) – ny för Sverige och Norden

HANS BARTSCH

Det hela började med en ovanligt stor blomflugehona som jag preliminärt hade bestämt till ”*Pipiza lugubris*” insamlad av J. Abenius i Västmanland 2008. Som så ofta förr förblev bestämningen preliminär i brist på tid och kunskap, men slutfördes när jag häromveckan väl tog tag i problemet och allt föll på plats, bl a tack vare ett gott internationellt samarbete. Resultatet blev upptäckten av en i Norden tidigare förbisedd blomfluga. Men låt oss börja från början.

Beskriven från Ryska Fjärran Östern

Violovitsh (1985) beskrev den nya arten *Pseudopipiza notabila* efter 19 hanar och 34 honor insamlade av V. Mutin 8 april – 19 juni 1979 på en och samma lokal i Chabarovsk-området i Ryska Fjärran Östern. Den nya arten liknar till det yttre flugor i släktet *Pipiza*, men bl a hanens genitalier avviker tydligt. Senare visade det sig att det nya släktnamnet redan var upptaget, varför Mutin (1998) ersatte det med *Cryptopipiza*. Då de båda nämnda artiklarna är på ryska, har jag ännu inte kunnat studera dem närmare.

Första gången som jag lade märke till arten var i nyckeln över blomflugor i Ryska Fjärran Östern (Mutin & Barkalov 1999). Arten anges där förekomma i södra delen av Chabarovsk-provinsen samt i provinsen Primorye. De avbildade hangenitalierna avviker tydligt från de i släktet *Pipiza*.

Hittad i Ryska Karelen

Arten togs inte upp i Nationalnyckeln (Bartsch 2009), vars underlag i allt väsentligt sammanställdes under åren 2002-2006. Den togs dock upp av Haarto & Kerppola (2007) på grund av en i Ryska Karelen 26 juni 2003 av T. Järveläinen insamlad hane, vilken artbestämts av A. Vujić 2004. I boken finns ett foto av den insamlade hanen och förutom delar av hanens genitalier avbildas också den för släktet typiska pudringen på främre bukplåten (katapisternum, sternopleuron). Men eftersom arten inte påträffats i Finland och jag brukar preparera fram genitalierna hos hanar inom tribus Pipizini fann jag ingen anledning att ändra mitt manus till Nationalnyckeln.

DNA-projekt inom Pipizini

Bland annat i Nationalnyckeln förordar jag undersökningar med hjälp av DNA för flera släkten inom tribus Pipizini, som ett sätt att reda ut några fortfarande problematiska artkomplex. Ett sådant i första hand nordiskt projekt startades upp 2009 med Gunilla Ståhls vid Naturhistoriska centralmuseet (Helsingfors universitet) i centrum och som ansvarig för DNA-analyserna. Undertecknad svarade inledningsvis för upprop till svenska entomologer om färskt material från innevarande år (2009) och därefter för bestämning eller kontroll av det inkomna

omfattande materialet samt för ett första urval inför de molekylära analyserna.

I samband med detta arbete studerade jag allsköns yttre kännetecken som pudring och behåring på huvud, mellan- och bakkropp samt hangenitalier. Jag gick också igenom det mesta av litteraturen avseende framförallt östliga arter inom gruppen och gjorde sedan jämförelser med flugor i min samling insamlade före 2009. Därvid föll min blick åter på den inledningsvis nämnda honan i *Pipiza lugubris*-asken. Den såg onekligen avvikande ut, och märkligt nog hade flugan ovanligt smala baklår samt en mycket smal glänsande ansiktstrimma mellan antennfäste och munkant.

Jag fann dock i litteraturen ingen art i släktet *Pipiza* som passade in. Då började jag slutligen jämföra med informationen om *Cryptopipiza notabila* hos Haarto & Kerppola (2007). I släktnyckeln finns en något svårtolkad bild av pudringen på främre bukplåten (katapisternum, sternopleuron). Och visst – på min flugas främre bukplåt fanns ovanligt mycket pudring mellan övre och nedre hårtofsen, jämfört med *Pipiza*-arter som *lugubris*. I samma nyckel visas också en bild av det smala baklåret och andelen mikrohår på dess spets. Den förra karaktären stämde väl, men den andra mindre bra. På baklårets sidor fanns relativ normal men tunn behåring, däremot fanns på undersidan av alla lår mikrohår som saknas hos övriga arter i släktet. Eftersom jag just skulle skicka en sändning med utvalda flugor för DNA-analys till Ståhls fick den aktuella flugan följa med för att om inte annat kunna jämföras med hanen från Ryska Karelen, varvid jag förutspådde att ”om det verkligen handlar om *Cryptopipiza notabila* så bör

den ju ha en stor utbredning på ömse sidor om Östersjön.”

Jag fortsatte sedan att gå igenom nämnda kännetecken hos *Pipiza*-honor i min samling, och då framförallt honor i asken för *P. lugubris*. Till min förvåning hittade jag snart ytterligare fyra honor med tydlig svart vingfläck som uppvisade samma avvikande kännetecken på främre bukplåt, ansikte och lår (Södermanland, leg. L. Norén 2004; Hälsingland, leg. ”B. Å.” 1989; Norrbotten, leg. S. Lundberg, 2001 resp. 2004). Ingen av dessa honor var större än en ”normalstor” *Pipiza lugubris*!

Ny art för Norden

Strax efter att min sändning hade kommit fram ringde Ståhls och meddelade att nog kunde honan från Västmanland tillhöra *C. notabila*, men hon skulle göra ytterligare kontroller samt visa den för A. Vujić, som med anledning av DNA-projektet just befann sig på besök. Jag meddelade mina nya fynd och förmedlade min ”sökprofil”. Ganska omgående fick jag besked om ett entydigt kännetecken för släktet *Cryptopipiza*: den smala något uppsvällda plåten (katepimeron i bl a van Veen 2004) mellan bakre övre hörnet av främre bukplåten och bakre andningsöppningen har hos *Cryptopipiza* långa hår – medan den hos arter inom *Pipiza* där bara har mycket kort behåring. Detta stämde väl med ovan relaterade honor och saken var nu klar. Ännu en i Sverige länge förbisedd art, beskriven från Fjärran Östern var avslöjad. Resultatet utgör samtidigt ytterligare ett bevis på fördelen med att med säkerhet kunna identifiera honor av alla arter. Resultatet av genomgången av flugor i Zoologiska museet i Helsingfors fick jag

några dagar senare, vilken längre fram kommer att presenteras av Ståhls & Vujić (troligen i tidskriften Sahlbergia).

Samtidigt hade R. Bygebjerg gjort en första genomgång av samlingarna i Zoologiska museet i Lund. Resultatet blev fyra honor till (Skåne, leg. I. Ammitzböll 1920; Småland, leg. S. G. Nilsson 2008; Gästrikland, leg. K. Fahlander 1951; Lycksele lappmark, leg. S. Gaunitz 1952).

För att bättre kunna kartlägga artens utbredning och variation inför en mer detaljerad artikel i frågan vill jag avslutningsvis be er med flugor av släktet *Pipiza* i er samling att i första hand undersöka honor med kombinationen relativt smala lår och tydlig svart vingfläck, samt även hanar med smala lår och mer eller mindre tydlig vingfläck med den här anmälda arten i åtanke och meddela mig resultatet.

Tack

Tack till G. Ståhls och A. Vujić för hjälp med att klargöra artens identitet. Tack till bl a J. Abenius, B. Henriksson, L. Norén och S. Lundberg för ovanstående tidigare erhållna flugor. Tack till R. Bygebjerg för kontroll av samlingarna i Zoologiska museet i Lund. Samtidigt vill jag passa på att tacka alla som nyligen bidragit med årets fynd med anledning av pågående DNA-projekt som redan börjar ge intressanta resultat (mer därom i annat sammanhang).

Citerad litteratur

- Bartsch, H. 2009:** *Nationalnyckeln för blomflugor*. Volym 2. Under tryckning.
- Haarto, A. & Kerppola, S. 2007:** *Suomen kukkakärpäset ja lähialueiden lajeja (Finnish hoverflies and some species in adjacent countries)*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu, Finland. 647 s.

Mutin, V.A. 1998: *Cryptopipiza* nom. n., new name for the genus *Pseudopipiza* Violovitsh (Diptera, Syrphidae). *International Journal of Dipterological Research* 9: 13.

Mutin, V.A. & Barkalov, A.V. 1999: Syrphidae. Fam. 62. *Key to the insects of Russian Far East*. Vol 6. Diptera & Siphonaptera. Pt. 1. 665 s. [På ryska, men valda delar lär finnas översatt till engelska i japanska tidskriften Hana Abu 13: 5-29.]

Van Veen, M. 2004: *Hoverflies of Northwest Europe: identification keys to the Syrphidae*. 256 s. KNNV Publishing, Utrecht.

Violovitsh, N.A. 1985: New flower flies (Diptera, Syrphidae) of the Palearctic fauna. *New and Little Known Species of the Sibirian fauna* 18: 80-96. [På ryska med engelsk sammanfattning.]

English summary

[*Cryptopipiza notabila* (Diptera, Syrphidae) – new to Sweden and Scandinavia]

Due to a detailed study of external characters of Swedish Pipizini females during an ongoing mainly Nordic DNA-project with G. Ståhls, University of Helsinki, as primus motor, the previously unknown occurrence in Sweden and Scandinavia of the species *Cryptopipiza notabila* (Violovitsh, 1985) has been verified. Nine females are now known from eight different Swedish provinces. The species was previously misidentified as *Pipiza lugubris*, from which females differ in the following characters: long white hairs on thoracic katepimeron, extensive dusting on katepisternum between ventral and dorsal hair patch, narrow hind femora with extensive apicoventral dusting and narrow lustrous black facial median stripe.

Författarens adress:

Hans Bartsch
Snövägen 24, SE-177 70 Järfälla
hans.bartsch@telia.com